Ks. dr hab. Jacenty Mastej, prof. KUL
Kierownik Katedry Chrystologii i Eklezjologii Fundamentalnej
Instytut Nauk Teologicznych KUL

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Piotra Jana Kaczmarczyka pt. „Synod Biskupów w posoborowej odnowie Kościoła (1965-2018)", napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Marka Żmudzińskiego, prof. UWM w Katedrze Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Moralnej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Działając na podstawie uchwały podjętej przez Radę Naukową dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (z 28 lutego 2022 r.) i pisma ks. dr. hab. Karola Jasińskiego, prof. UWM, Przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne (z 8 III 2022 r.), przedstawiam niniejszą recenzję rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Piotra Jana Kaczmarczyka (dziedzina nauk teologicznych, dyscyplina: nauki teologiczne), pt. „Synod Biskupów w posoborowej odnowie Kościoła (1965-2018)", której promotorem jest ks. dr hab. Marek Żmudziński, prof. UWM.

Zadaniem recenzenta jest odpowiedzieć na pytanie czy przedłożona rozprawa doktorska spełnia wymagania podane w obecnie obowiązującej ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym* w rozdziale 2 (*Stopień doktora*), oddziale 1 (*Nadawanie stopnia doktora*), w art. 187 (*Rozprawa doktorska*). Ustawa wylicza te wymagania: rozprawa doktorska musi być dokonaniem naukowym (art. 187, punkt 3), musi prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (art. 187, punkt 1), jej przedmiotem musi być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (art. 187, punkt 2).

I. Temat, struktura, problem badawczy i cel rozprawy

Ks. mgr lic. Piotr J. Kaczmarczyk podjął się zadania ukazania genezy i roli Synodu Biskupów w posoborowej odnowie Kościoła w latach 1965-2018. Kwestię tę trzeba uznać za oryginalną, a dziś szczególnie aktualną. Co ważne, nie została ona dotąd całościowo opracowana. Tym samym przygotowane przez ks. Kaczmarczyka studium na temat genezy,

rozwoju i znaczenia Synodu Biskupów w posoborowej odnowie Kościoła, stanowi cenny wkład w rozwój teologii w Polsce. Dlatego godzi się, aby wyrazić uznanie dla Promotora i Doktoranta, zarówno za podjęcie problemu, jak również rzetelne jego przedstawienie.

Temat rozprawy został sformułowany poprawnie i jest jednoznaczny. W temacie Doktorant jasno i precyzyjnie określił problem badawczy oraz jego ramy czasowe.

Na strukturę pracy składają się: Wykaz skrótów (s. 10-11), Wstęp (s. 12-23), sześć Rozdziałów, Zakończenie (s. 248-250), Summary (s. 251-256), Bibliografia (s. 257-299) oraz Aneksy (s. 300-366). Dysertację rozpoczyna Spis treści (2-5), który jasno pokazuje strukturę pracy. Wyczerpujące Aneksy ułatwiają studium rozprawy.

Struktura zasadniczej części pracy, czyli układ rozdziałów, jest poprawna i została szczegółowo opisana we Wstępie (s. 22-23). Jasno został też wskazany problem badawczy: „geneza i wpływ Synodu Biskupów na odnowę Kościoła po Soborze Watykańskim II" (s. 16).

Cel recenzowanej pracy doktorskiej został precyzyjnie określony we Wstępie: „celem niniejszej rozprawy jest odpowiedź na pytanie: Jak powstał i jaką rolę odegrał Synod Biskupów w posoborowych przemianach Kościoła? Podjęte badania z zakresu eklezjologii fundamentalnej, prowadzone będą w aspekcie teologicznym, prawnym i pastoralnym, z założeniem wyjątkowości tej instytucji we wspólnocie Kościoła" (s. 16).

W Zakończeniu (s. 248-250) Doktorant odnosi się do problemu i celu pracy oraz prezentuje końcowe wnioski, wskazując dalsze perspektywy badawcze. Mając na uwadze fakt, że w rozdziałach zabrakło podsumowań, Zakończenie jest zbyt krótkie i nie oddaje perspektywy przeprowadzonych i zaprezentowanych w poszczególnych rozdziałach badań.

II. Źródła, literatura, metoda, język

Temat rozprawy jednoznacznie i jasno wyznacza jej bazę źródłową. Zasadniczym materiałem źródłowym recenzowanego opracowania są dokumenty Synodów Biskupów (powołujące i regulujące jego pracę, dokumenty soborowe/synodalne, dokumenty i nauczanie papieskie oraz tzw. inne źródła). Literatura źródłowa jest bogata. Zauważyć trzeba, że w poszczególnych częściach wykazu źródeł Doktorant raz stosuje układ chronologiczny, innym razem alfabetyczny.

W Bibliografii zostały także uwyraźnione Opracowania oraz Literatura pomocnicza. Ks. Kaczmarczyk wyjaśnia: „Do opracowań zaliczone zostaną pozycje poruszające zagadnienia związane z Synodem Biskupów – pozwolą one na właściwe odczytanie treści materiału badawczego. Literaturę pomocniczą stanowić będą pozostałe pozycje, które pośrednio dotyczą problematyki poruszanej w dysertacji" (s. 21). Dla przejrzystości wykazu Opracowań i Literatury pomocniczej, należało rozdzielić źródła internetowe od pozycji drukowanych. Godne docenienia jest to, że Doktorant posłużył się publikacjami nie tylko w języku polskim, ale literaturą naukową w języku włoskim i hiszpańskim.

Praca jest dobrze udokumentowana. Strona redakcyjna przypisów dolnych nie budzi zastrzeżeń. Zapis bibliograficzny jest prowadzony w sposób poprawny w systemie przecinkowym. W zapisie bibliograficznym zdarzają się nieliczne pomyłki. Trzeba jednak przypomnieć, że w przypadku Encyklopedii katolickiej, podawane powinny być kolumny, a nie strony.

Zastosowaną w pracy metodę/metody ks. Kaczmarczyk szczegółowo omawia we Wstępie (s. 21): „W realizacji celu rozprawy zostanie zastosowana metoda badawcza, polegająca na analizie i krytyce źródeł oraz syntezie wyników badań, które zostaną uzupełnione o metody: obserwacji, porównania i wnioskowania. Metoda przyjęta w pracy zawierać będzie następujące elementy badawcze: zebranie, opis, analizę i charakterystykę źródeł związanych z recepcją odnowy, jaka dokonuje się w Kościele przez Synod Biskupów". Podkreślić trzeba jasne wskazanie metod z jednoczesną świadomością, że ich dobór uwarunkowany jest badanym przedmiotem. W tym miejscu może jedynie rodzić się pytanie: na czym – w przypadku pracy teoretycznej – polega metoda obserwacji?

Język pracy jest jasny i zrozumiały, precyzyjny i poprawny. W tekście można spotkać nieliczne błędy stylistyczne, gramatyczne czy tzw. literówki. Pewnym mankamentem są akapity jednozdaniowe.

III. Ocena merytorycznej strony pracy

Praca od strony merytorycznej nie budzi zastrzeżeń. Jej merytoryczną ocenę rozpocznie się od omówienia głównych treści w niej zawartych oraz sposobu ich ukazania.

Rozdział 1 (s. 24-74), został poświęcony idei synodalności w Kościele. Paragraf pierwszy ukazuje biblijne podstawy synodalności. Kolejne paragrafy opisują synody

w dziejach Kościoła (1.2) oraz tradycji wschodniej (1.3). Natomiast paragraf czwarty odsłania instytucje wspomagające papieża przed Soborem Watykańskim II. Rozdział ten wyczerpująco ukazuje biblijne podstawy oraz historyczny rozwój synodalności w Kościele od czasów apostolskich do Soboru Watykańskiego II. Istniejąca od początku Eklezji synodalność, na przestrzeni historii wyrażała się w wielorakich formach i na różne sposoby. W tym czasie synodalność najpełniej wyraża kolegialność w Kościele. Synody potwierdzały zarówno jedność Kościołów partykularnych ze swoim biskupem, jak również z innymi biskupami i biskupem Rzymu.

Rozdział 2 (s. 75-97) prezentuje kolegialność jako wyraz synodalności. W paragrafie pierwszym Doktorant ukazuje formowanie się terminologii eklezjalnej, która pozwoliła na zinstytucjonalizowanie Synodu Biskupów. Kolejne trzy paragrafy zostały wyróżnione według etapów formowania się Synodu Biskupów: pierwsze postulaty sformalizowanej kolegialności wystosowane w okresie przygotowawczym do Soboru Watykańskiego II (2.2), propozycje ojców wysunięte i przedyskutowane w czasie *Vaticanum II* (2.3) oraz wnioski soborowe dotyczące kolegialności (2.4). Doktorant ukazuje genezę i powołanie 15 września 1965 r. przez papieża Pawła VI, Synodu Biskupów Motu Proprio *Apostolica sollicitudo* w ścisłym związku z pracami soborowymi. W rozdziale tym Doktorant trafnie przywołuje toczące się dyskusje i wyrażane oczekiwania, które miały wpływ na powstanie Synodu Biskupów.

W rozdziale 3 (s. 98-141), ks. Kaczmarczyk ukazuje Synod Biskupów w świetle prawa kościelnego. „Omawiane dokumenty zostaną przedstawione według porządku chronologicznego: Motu Proprio *Apostolica sollicitudo* (1965), Regulamin Synodu Biskupów *Ordo Synodi Episcoporum* (1966 z późniejszymi zmianami), Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II (1983), Konstytucja apostolska *Episcopalis communio* (2018) oraz Instrukcja o organizacji zgromadzeń synodalnych i działalności Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów (2018)" (s. 22). Synod Biskupów posiada – nadaną mu przez papieża – osobowość prawną. Doktorant ciekawie przedstawił ewolucję uwarunkowań prawnych i organizacyjnych oraz zadań Synodu Biskupów od jego powołania przez papieża Pawła VI, do jego reformy dokonanej przez papieża Franciszka 18 września 2018 r., na mocy Konstytucji apostolskiej *Episcopalis communio* oraz Instrukcji o organizacji zgromadzeń synodalnych i działalności Sekretariatu Generalnego Synodów Biskupów (2018 r.).

W rozdziale 4 (s. 142-171) omówiono strukturę Synodu Biskupów według wymogów prawnych z 2018 r. Doktorant szczegółowo i poprawnie przedstawia następujące tematy: zasady wyboru uczestników Synodu Biskupów, członkowie i funkcje gremiów Synodu Biskupów, zagadnienie ważności mandatu synodalnego oraz wytyczne dotyczące działań podejmowanych przez Synod Biskupów.

Rozdział 5 (s. 172-226) stanowi opis wszystkich dotychczasowych sesji synodalnych. Od 1965 r. w Rzymie przeprowadzonych było 37 zgromadzeń Synodu Biskupów, w tym 18 posiedzeń generalnych, 11 specjalnych oraz 8 partykularnych. W pierwszym paragrafie Doktorant szczegółowe opisuje 15 zwyczajnych zgromadzeń generalnych oraz 3 nadzwyczajne zgromadzenia generalne Synodu Biskupów. Szkoda, że zabrakło całościowego podsumowania znaczenia tych zgromadzeń. W paragrafie drugim omówione zostały zgromadzenia specjalne Synodu Biskupów (dla Holandii, Europy, Afryki, Libanu, Ameryki, Oceanii, Azji, Europy, Afryki, Bliskiego Wschodu, Amazonii). W paragrafie trzecim wskazane zostały zgromadzenia partykularne. Czwarty paragraf tego rozdziału nosi tytuł „Nowa perspektywa zgromadzenia – proces synodalny". Doktorant uzasadnia jego napisanie w przypisie 975: „dla aktualizacji zagadnienia i pełnego wyczerpania tematu Synodu Biskupów warto zaznaczyć, że na 2022 r. papież Franciszek zapowiedział kulminacyjny moment swojego pontyfikatu oraz szczyt działalności Synodu Biskupów – zgromadzenie synodalne o synodalności w Kościele". Wprawdzie kwestia ogłoszonego przez Franciszka 7 marca 2020 r. XVI Zgromadzenia Generalnego Zwyczajnego Synodu Biskupów i trwających aktualnie w Kościele przygotowań wykracza poza ramy czasowe niniejszej pracy (1965-2018), to jednak to dopełnienie przemawia na korzyść Doktoranta, który chciał pokazać aktualność zagadnienia podjętego w dysertacji.

Ostatni rozdział (s. 227-247) poświęcony jest eklezjotwórczemu znaczeniu Synodu Biskupów. W kolejnych paragrafach zaprezentowano tematy: *collegialitas Ecclesiae* Synodu Biskupów, *representatio Ecclesiae* Synodu Biskupów, *sensus Ecclesiae* Synodu Biskupów oraz *communio Ecclesiae* Synodu Biskupów. Rozdział ten ukazuje teologiczne znaczenie Synodu Biskupów dla Kościoła. Wykazanie przez Doktoranta eklezjotwórczej roli Synodu Biskupów, stanowi niewątpliwe novum niniejszej dysertacji i uwyraźnia jej teologiczny charakter.

Dokonując oceny merytorycznej, jeszcze raz warto zwrócić uwagę na logiczny podział zastosowany w strukturze pracy. Zauważyć też trzeba, że każdy rozdział

rozpoczyna się wprowadzeniem, natomiast w większości rozdziałów niestety zabrakło podsumowań (jedynie na koniec rozdziałów 1 i 3 pojawiają się bardzo krótkie podsumowania – s. 74, s. 141). Brak podsumowań sprawia, że odnosi się wrażenie niedokończonego tekstu (niezamkniętej kwestii).

W pracach naukowych chodzi nie tylko o opisanie kolejnych zagadnień wynikających z tematu głównego, ale także o ich problemowe przedstawienie. O ile Doktorant wywiązał się bardzo dobrze z pierwszego zadania, o tyle nieco słabiej uwyraźniona jest płaszczyzna polemiczno-dyskusyjna. Praca ma jednak charakter interdyscyplinarny i obejmuje nauki historyczne, teologiczne oraz prawo kanoniczne. Ks. Kaczmarczyk na s. 149 błędnie stwierdza, że papież w relacji do Synodu Biskupów staje się „głową Kościoła", zapominając, że Głową Kościoła jest Chrystus, a papież bywa nazywany widzialną głową Kościoła.

IV. Kwestie do dyskusji

Spośród rodzących się pytań podczas lektury doktoratu, pod dyskusję proponuję poddać następujące kwestie:

1. Synod Biskupów podlega wprost i bezpośrednio władzy biskupa Rzymu. Papież osobiście powołuje, bądź zatwierdza wybranych członków Synodu. Mając na uwadze dynamizm zmian, jakie dokonują się w Kościele, m.in. słowa papieża Franciszka, że „droga synodalności jest drogą, której Bóg oczekuje od Kościoła trzeciego tysiąclecia", na ile możliwa jest jeszcze większa demokratyzacja Synodu, np. przez zrezygnowanie z konieczności zatwierdzania przez papieża członków Synodu z wyboru? Na ile realne jest, aby w przyszłości Synod otrzymał uprawnienia wyboru papieża? (o czym Doktorant wspomina na s. 149).
2. Papież Franciszek mocno podkreśla, że chce, aby Kościół był synodalny. Na ile współczesne inicjatywy odwołujące się do synodalności, np. ogłoszenie jesienią 2019 r. przez Kościół katolicki w Niemczech rozpoczęcia „drogi synodalnej" czy trwający w Polsce Kongres Katoliczek i Katolików są szansą (właściwą drogą), a w czym mogą być zagrożeniem dla Kościoła katolickiego?

V. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Piotra Jana Kaczmarczyka pt. „Synod Biskupów w posoborowej odnowie Kościoła (1965-2018)", stanowi ważny przyczynek w dyskusji nad synodalnością w Kościele. Autor dobrze orientuje się w podejmowanych zagadnieniach. Wartość pracy wyraża się w dobrej, ciekawej oraz solidnej prezentacji genezy i roli Synodu Biskupów w posoborowych przemianach Kościoła. Rzetelne przedstawienie powyższej kwestii zostało dopełnione bogatym Aneksem, który sprawia, że niniejsza dysertacja stanowi kompendium wiedzy na temat Synodu Biskupów od jego powołania, praktycznie aż do dnia dzisiejszego.

Mając na uwadze wysoki poziom naukowy pracy stwierdzam, że spełnione zostały wymagania podane w obecnie obowiązującej ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym* w rozdziale 2 (*Stopień doktora*), oddziale 1 (*Nadawanie stopnia doktora*), w art. 187 (*Rozprawa doktorska*): rozprawę doktorską stanowi dobrze przygotowana monografia naukowa (art. 187, punkt 3); recenzowana rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie nauki teologiczne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (art. 187, punkt 1), a przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (art. 187, punkt 2).

Zwracam się zatem do Rady Naukowej Dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z wnioskiem o dopuszczenie ks. mgr. lic. Piotra Jana Kaczmarczyka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, 11 IV 2022 r.